

УДК 811.112.2'42

**СИНОНИМИ КЛЮЧОВОГО СЛОВА “DER AUSSTEIGER” ЯК ЗАСОБИ
ВИРАЖЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖА “AUSSTEIGER”**

Бондарчук О. Ю.

В статті розглядається лінгвокультурний типаж “Aussteiger” як особливий вид концепту. В його структурі виділено понятійну, ціннісну та образну складові. Надано дефініцію поняттю “Aussteiger”. Пруділяється увага синонімам як засобам вираження концепту “Aussteiger”. Виділено 11 синонімічних рядів ключового слова з синонімічних словників та 10 – з публіцистичного дискурсу. Ситуативними вербалізаторами ключового слова є мовні одиниці з нейтральною та експресивною семантикою.

Ключові слова: дискурс, концепт, лінгвокультурний типаж, понятійна складова, синонім, Aussteiger.

В статье рассматривается лингвокультурный типаж “Aussteiger” как особый вид концепта. В его структуре выделено понятийный, образный и ценностный компоненты. Определена дефиниция понятия “Aussteiger”. Обращено внимание на синонимы как средство выражения концепта “Aussteiger”. Выделено 11 синонимических рядов ключевого слова с синонимических словарей и 10 – с публицистического дискурса. Ситуативные вербализаторы ключевого слова – языковые единицы с нейтральной и экспрессивной семантикой.

Ключевые слова: дискурс, концепт, лингвокультурный типаж, понятийный компонент, синоним, Aussteiger.

This article focuses on the linguocultural type “Aussteiger” as a specific kind of a concept. Its structure includes notional, figured and value components. The attention is paid to synonyms as means of expression of the concept “Aussteiger”. 11 synonyms lines in the synonym dictionaries and 10 in the publicistic discourse are distinguished. Situational expressions of the key word are the linguistic units with neutral and expressive semantics.

Key words: discourse, concept, linguocultural type, notional component, synonym, Aussteiger.

Постановка проблеми. Лінгвокультурологія – актуальний напрям в сучасній лінгвістиці, який вивчає відображення культури в мові, поєднує дослідження мовної особистості та концептів. Одним з центральних понять лінгвокультурології є лінгвокультурний типаж (далі ЛК типаж) – різновид концепту, “впізнавані образи представників певної культури, сукупність яких створює культуру того чи іншого суспільства” [4, с. 8]. *Лінгвокультурний типаж* – це типізована особистість, впізнаваність якої відбувається за рахунок певних специфічних характеристик вербальної та невербальної поведінки та ціннісної орієнтації [2, с. 105]. ЛК типажі характеризуються такими ознаками: асоціативність, рекурентність, хрестоматійність, широка впізнаваність, знаковість, яскравість, типовість, прецендентність [1].

ЛК типаж є різновидом концепту, тому передбачає виокремлення в його структурі понятійної, образної та ціннісної складових [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість ЛК типажів досліджена російськими мовознавцями: В. І. Карасик (“російський інтелігент”, “російський купець”, “російський чиновник”, “американський супермен”, “англійський дивак” та ін.), О. А. Дмитрієва (ЛК типажі Росії та Франції XIX ст.: “гусар”, “козак”, “декабрист”, “буржуа”, “гризетка” та ін.), О. В. Лутовинова (“хакер”, “програміст”, “чайник” та ін.), окремі типажі досліджені такими науковцями: В. В. Дерев’янська, Л. П. Селіверстова, Г. Ю. Коровіна, І. О. Мурзінова, Л. А. Васильєва, І. В. Щеглова та ін.

В українському мовознавстві свої праці ЛК типажем присвятили Є. М. Санченко “елітарна мовна особистість з діалектним субстратом”, Т. М. Сукаленко “чиновник”, І. В. Змілова “маклер”, І. Б. Бордуляк “неформал”, К. О. Ахтирська “англійський дивак”. О. П. Дубчак виділила узагальнені образи “Кум” та “Сват” як ЛК типажі української мови, В. М. Стуліна – ЛК типажі “божевільний геній”, “номад”, “чоловік-андрогін”, “фригідна жінка”, “мати-тиран” у німецькому постмодерніському дискурсі.

У німецькій концептуальній картині світу виокремлюємо ЛК типаж “Aussteiger”, який втілює в собі прагнення німців до порядку і справедливості, виражає індивідуалістичні тенденції у сучасному суспільстві та переорієнтацію цінностей як наслідок технічного прогресу та глобалізації.

Aussteiger – свідомо група людей, які через свої ідеологічні, релігійні переконання, переоцінку особистих цінностей чи внаслідок геополітичних, економічних, вікових причин залишають певне середовище спілкування, роботи, проживання, тощо. Німецький філософ Крістіан Шюле стверджує, що саме *Aussteiger* можуть дати об’єктивну характеристику суспільству та дати змогу іншим побачити недоліки у загальній системі цінностей: **“Niemand kann besser Auskunft geben über den Zustand einer Gesellschaft als der, der aus ihr aussteigt. In der Art des Ausstiegs und der Weise der Reaktion darauf lässt sich das Wertesystem eines Gemeinwesens lesen. Der Ausweg ist die Rache der Gesellschaft an sich selbst”** [12, с. 48]. ЛК типаж “Aussteiger” досі ще не був досліджений у лінгвістиці, що зумовлює **актуальність** нашої розвідки.

Мета статті – дослідити синоніми як мовне вираження понятійної складової ЛК типажу “Aussteiger”. Поставлена мета передбачає розв’язання таких **завдань**: 1) виокремити з словникових статей німецькомовних синонімічних словників та сучасного публіцистичного дискурсу матеріал дослідження, 2) проаналізувати синоніми ключового слова “der Aussteiger” як вербалізатори ЛК типажу “Aussteiger”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з методик, які найактивніше застосовуються у вивченні концептів, є аналіз лексичних парадигм різного об’єму і типу, які вербалізують концепт. На рівні мовної парадигматики концепт вербалізується сукупністю лексико-семантичних парадигм, які включають гіперо-гіпонімічні, синонімічні та антонімічні зв’язки. Аналіз синонімічного ряду дозволяє акцентувати диференціальні ознаки концепту, які виявляються у співставленні ключової лексичної репрезентації з близькими за значенням словами [5, с. 82]. Аналізуючи фрагменти семантичного простору ключової одиниці досліджуваного ЛК типажу, користуємося усталеним у когнітивній лінгвістиці польовим підходом до моделювання структури концепту та відносимо синоніми до вербалізаторів понятійної сторони концепту.

Для дослідження синонімічного ряду досліджуваного ЛК типажу використовувалися сучасні німецькомовні синонімічні словники [6-11; 13-17]. Відомі друковані синонімічні словники Duden та Wahrig не дають синонімів до слова “der Aussteiger”, тому дані базуються на електронних джерелах та друкованому словнику А. М. Textor. Це підтверджує гіпотезу про розширення значення лексеми *der Aussteiger* та сфери її вживання. Словники синонімів подають слова, які частково передають значення *der Aussteiger* за типом або способом виходу з певних структур, містять оцінні характеристики. Спостереження за базовими вербалізаторами концепту “Aussteiger” дозволило нам виокремити 11 синонімічних рядів:

1) *Aussteiger* як зрадник: *Deserteur* [15], *Fahnenflüchtiger* [15], *Frevler* [15], *Geschäftemacher* [15], *Hochverräter* [15], *Landesverräter* [15], *Renegat* [15], *Saubermann* [15], *Überläufer* [15], *Vaterlandsverräter* [15], *Verräter* [15], *Abtrünniger* [15];

2) *Aussteiger* як дивак: *Außenseiter* [6, с. 24; 7; 8; 11], *Außenseiterin* [8], *Eigenbrötler* [7; 8; 9; 11], *Eigenbrötlerin* [8], *Ausgeflippter* [6, с. 24; 10; 16; 17], *Freak* [6, с. 24; 8; 9; 10; 13; 14; 15; 16; 17], *Ökofreak* [6, с. 24], *Outdrop* [9; 17], *Ausgestoßener* [15];

3) *Aussteiger* як шукач пригод: *Abenteurer* [15], *Draufgänger* [15], *Fahrender* [15], *Heißsporn* [15], *Himmelsstürmer* [15], *Raufbold* [15], *Teufelskerl* [15], *Welteroberer* [15];

4) *Aussteiger* як член субкультури: *Hippie* [6, с. 24; 9; 10; 17], *Blumenkind* [9; 10; 16; 17], *Beatnik* [6, с. 24; 9; 16; 17], *Punk* [6, с. 24], *Gammler* [8; 13; 14; 15; 16; 17], *Gammlerin* [8], *Langhaariger* [9; 17];

5) *Aussteiger* як одинак: *Sonderling* [8], *einsamer Wolf* [7; 9; 11], *Einzelgänger* [9; 11], *Individualist* [7; 9; 10; 11; 16; 17], *Nerd* [7; 9; 17], *Einzelkämpfer* [7; 11], *Querdenker* [7; 11];

6) *Aussteiger* як любитель природи: *Zivilisationsflüchtling* [6, с. 24], *Naturbursche* [6, с. 24], *Naturapostel* [6, с. 24], *Naturkind* [6, с. 24], *Ökofreak* [6, с. 24], *Grüner* [10; 17];

7) *Aussteiger* як пасивний громадянин: *Faulenzer* [13], *Penner* [13], *Tramp* [9; 13; 17], *Clochard* [9; 16; 17], *Müßiggänger* [9; 16; 17], *Underdog* [7; 9; 11];

8) *Aussteiger* як кар'єрист: *Emporkömmling* [15], *Glückspilz* [15], *Günstling* [15], *Selfmademan* [15];

9) *Aussteiger* як людина, що веде альтернативний спосіб життя: *Alternativer* [6, с. 24; 9; 10; 14; 15; 16; 17], *Nonkonformist* [6, с. 24; 7; 9; 10; 11; 14; 15; 16; 17], *Abweichler* [9; 10; 14; 15; 16; 17];

10) *Aussteiger* як шпiон: *Schnüffler* [15], *Spion* [15], *Geheimagent* [15];

11) *Aussteiger* як втікач від суспільства: *Zivilisationsflüchtling* [6, с. 24].

Кожен окремо взятий синонім є частковий, бо значення співпадають лише за деякими денотативними ознаками. Проаналізувавши частотність вживання певного синоніма, встановлюємо що найповнішими синонімами є: *Freak* (9) – дивак, *Nonkonformist* (9) – нонконформіст, *Alternativer* (7) – альтернативна людина, *Abweichler* (7) – той, хто відступає від правила, *Gammler* (6) – хіппі, *Individualist* (6) – індивідуаліст, *Hippie* (5) – хіппі, *Außenseiter* (4) – аутсайдер, *Eigenbrötler* (4) – одинак, *Ausgeflippter* (4) – той, що веде асоціальний спосіб життя, *Blumenkind* (4) – дитя квітів, *Beatnik* (4) – бітнік, *einsamer Wolf* (3) – самотній вовк, та *Nerd* (3) – заучка. Вони перебувають в еквівалентних відношеннях з іншими поняттями наведеного синонімічного ряду.

Ситуативними вербалізаторами імені концепту “*der Aussteiger*” є мовні одиниці двох типів: а) з нейтральною семантикою: *Außenseiter*, *Abenteurer*, *Hippie*, *Punk*, *Sonderling*, *Einzelgänger*, *Grüner*, *Günstling*, *Alternativer*, *Nonkonformist*, *Abweichler*, *Spion*, *Verräter* та б) з експресивною семантикою: *Welteroberer*, *Himmelstürmer*, *Raufbold*, *Langhaariger*, *Querdenker*, *einsamer Wolf*, *Naturkind*, *Glückspilz*, *Emporkömmling*, *Zivilisationsflüchtling*, *Gammler*, *Geschäftemacher*, *Saubermann*, *Ausgeflippter*, *Freak*, *Ökofreak*, *Outdrop*, *Überläufer*, *Teufelskerl*, *Fahnenflüchtiger*. Саме лексеми з експресивною семантикою підкреслюють ставлення суспільства до *Aussteiger* та виражають оцінку. Те, що синоніми, на відміну від словникових дефініцій, містять оцінне забарвлення, свідчить про глибоку рефлексію про досліджуване явище та його важливість для німецької лінгвокультури. Якщо даний типаж асоціюється з різною оцінкою, як позитивною, так і негативною, бо “цінності являють собою глибинні характеристики культури” [4, с. 14], то його значущість для носіїв мови очевидна.

Аналіз сучасного німецькомовного публіцистичного дискурсу, а саме 5 видань 2012-2013 років: *Spiegel*, *Frankfurter Allgemeine*, *Stern*, *Welt*, *Focus*, дозволив виявити семантичні характеристики концепту на рівні узусу, до яких належать такі вербалізовані синонімами смисли:

1) інший спосіб мислення: *Andersdenkender*, *Lebenskünstler*, *Sinnsucher*, *Gleichgesinnte*, *Ideologe*, *Idealist*, *Enttäuschter*, *Anarchist*;

2) здатність висловити свою думку, відстояти свою позицію: *Mündiges Wesen par excellence*, “*Kämpfer gegen die Wirklichkeit*”, *der aufmüpfige Bürger einer durchregulierten Gesellschaft*, *das mündige Individuum par excellence*;

3) ігнорування дійсності, втеча від суспільства: *Wirklichkeitsverweigerer*, *Leidende Verweigerer*, *Leistungsverweigerer*, *Antikapitalisten*;

4) дивак: *Anzugmann*, “*Suitman*”, *der Kuschtier-Tauscher*, *ich bin Penner der Kuschtiere*, *die Veteranen einsamer Expeditionen*;

5) член субкультури: *die Boheme, Alternativer, Ehemaliger, Alt-Hippie, die Hippies von damals, Hunderte anderer hierher Zurückgekehrter*;

6) мандрівник: *Weltenbummler, die Unumkehrbaren, Weltreisender, Wüstenwanderer, Weltumsegler, Wasserbewohner, Abenteurerfreund, Segler, Sommermensch, Wellenreiter, ein bärdiger Yukon-Oldtimer; die sogenannten Traveller, fahrendes Volk, Irish Traveller*;

7) людина, яка прагне максимуму: *zwei Weltrekordler mit Eintrag ins Guinnessbuch, zwei Grenzgänger*;

8) захисник, любитель природи: *der Naturliebhaber, Wehrdienstverweigerer aus aller Welt, Umweltschützer*;

9) член секти: *Sektierer*;

10) людина, яка обмежується мінімумом: *die Stillen, die Genügsamen, die Andersartigen, Höhlenbewohner*.

На синонімічному рівні семантичний простір ЛК типу "Aussteiger" характеризується наявністю мережі семантично близьких субконцептів, які є типовими вербалізаторами імені концепту "Aussteiger" (див. рис. 1).

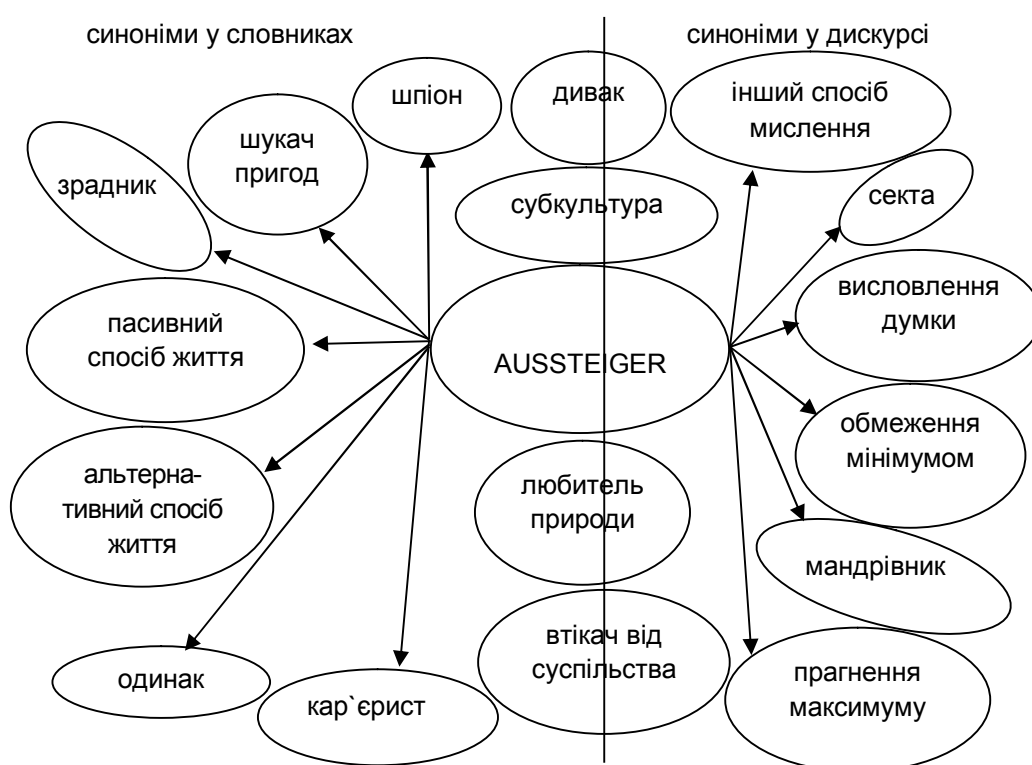

Рис. 1. Субконцепти ЛК типу "Aussteiger", які виражені синонімами

Як бачимо з Рисунок 1., спільними для синонімів, які відібрані з словників та з публіцистичного дискурсу, є субконцепти "дивак", "субкультура", "любитель природи", "втiкач вiд суспiльства". Цікавими для дослідження є субконцепти, які евокуються у дискурсі: "секта", "висловлення думки", "iнший спiсiб мислення" та два протилежні за змістом субконцепти "прагнення максимуму" та "обмеження мінімумом". Схожими за змістом є субконцепти "мандрiвник" та "шукач пригод".

Висновки і перспективи дослідження. Синоніми як засоби вираження понятійної складової ЛК типу "Aussteiger" розширюють концептуальні ознаки, які виявлені у словникових дефініціях. Велика кількість синонімів свідчить про те, що в процесі свого розвитку ЛК типаж "Aussteiger" змінювався, набуваючи нових семантичних, асоціативних та конотаційних ознак. Новими значеннями іменника "der Aussteiger", згідно аналізу його синонімів, є: кар'єрист, висловлювати думку, мати iнший спiсiб мислення, прагнення максимуму, суперлативів та негативні конотації: шпiон, зрадник. Синоніми мають як нейтральну, так і експресивну

семантику. Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні ціннісної сторони ЛК типажа "Aussteiger".

Література

1. Дмитриева О. А. Лингвокультурные типы России и Франции XIX века: монография. / О. А. Дмитриева. – Волгоград: Перемена, 2007. – 307 с.
2. Карасик В. И. Американский супермен как коммуникативный типаж / В. И. Карасик // Интенсивное обучение иностранным языкам: проблемы методики и лингвистики. – Вып. 2. – Волгоград: Перемена, 2004. – с. 105-113.
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. / В. И. Карасик, Науч.-исслед. лаб. "Аксиологическая лингвистика". – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
4. Карасик В. И. Лингвокультурный типаж: к определению понятия / В. И. Карасик, О. А. Дмитриева // Аксиологическая лингвистика: лингвокультурные типы. – Волгоград: Парадигма, 2005. – С. 5-25.
5. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: Истоки, 2001. – 192 с.
6. Textor A. M. Sag es treffender. – Essen: Verlag Ernst Heyer, 2009. – 548 S.
7. Digitales Wörterbuch deutscher Sprache [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://www.dwds.de/?qu=aussteiger>.
8. Duden. Rechtschreibung [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://www.duden.de/rechtschreibung/Aussteiger>.
9. Fremdwort.de. Das Wissensportal im deutschsprachigen Raum [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://www.fremdwort.de/suchen/synonym/Aussteiger>.
10. InfoMAGAZIN [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://www.info-magazin.com/synonym/aussteiger.html>.
11. Openthesaurus.de Synonyme und Assoziationen [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://www.openthesaurus.de/synonyme/AUSSTEIGER>.
12. Schöle C. 21 Fragmente der Identität des Aussteigers. / C. Schöle. – Mare 65, 2007. – S. 48-62.
13. Synonyme.de [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://www.synonyme.de/aussteiger/>.
14. Synonymwörterbuch [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://www.synonymwoerterbuch.de/Aussteiger-Synonym.html>.
15. WORTSCHATZ [Электронный ресурс] – Режим доступа:
http://wortschatz.uni-leipzig.de/cgi-ortal/de/wort_www?site=208&Wort_id=3007698.
16. Wort-suche.com [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://synonym.wort-suche.com/aussteiger>
17. Woxikon [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://synonyme.woxikon.de/synonyme/aussteiger.php>.